

Опис неких босанских новаца.

(Принос босанској нумизматици.)

Писао

Вјекослав Целестин.

О босанским новцима писао је Симо Љубић у својој књизи „Опис југосл. новаца“ и кашње др. Ђиро Трухелка у „Гласнику зем. музеја“, св. VI., год. 1894., стр. 390. и д. Госп. др. Ђиро Трухелка примјећује на стр. 390., да се најстаријим обликом босанскога новца има сматрати онај, гдје је бан приказан сједећи (Љубић, таб. XVI., 8.—11.), а уз овај би онда ваљало надонизати оне типе, гдје је бан приказан стојећи, па у једној руци држи голи мач, а у другој жезло, које се свршује крстићем (Љубић, таб. XVI., 1.—3. и 5.—8.). Овај пошљедњи тип имаду и први новци Стјепана Твртка I. као бана, што би значило на једноставни прелаз. — Тиме се др. Ђиро Трухелка одаљио од С. Љубића, а на стр. 394., држећи се овога начела, поређује новце, коване до год. 1353. овим редом: да је најприје наличје чисто дубровачко (св. Блаж стојећи), за тим Христ стојећи, напоскон Христ сједећи; лице остаје свуда исто (бан сједећи, на кољенима му мач). Не одлучује се пако, који би новци припадали Стјепану I. Котроману, а који његовом сину Стјепану II., осим ако се имаде одавле разумијевати, да ове потоње с баном сједећим госп. Трухелка држи за новце Стјепана I.

Ако посматрамо једне и друге новце са истодобним српским и дубровачким новцима, то се чини, да би у неку руку могло бити тако, а не како С. Љубић узимље. На новцу Стјепана II. долази на једној страни св. Блаж управо стојећи, десницом дијели благослов, а у левници држи бискупски штап (на вањску страну завинут). Код дубровачких пако новаца с истим обликом св. Блажа разабире се, да је бискупски штап унутар завинут, што може бити тек варијанта печата; дочим је на другом облику бискупски штап на вањску страну завинут (као и на новцу босанскога бана), а осим

тога препечаћени су ови новци на страни св. Блажа ситним грбом града Дубровника са три торња, а на другој страни главом св. Блажа. Кашњи новци исте врсте немају више посебнога препечаћивања. Из тога се види, да једно лице дубровачких и босанских новаца имаде тек незнатне разлике, које још нијесу довољно протумачене, као што је и то несигурно, да је ово препечаћивање дубровачких новаца једино ознака обновљене емисије, или је имало још који други разлог. Ако је овај тип узет од дубровачких новаца, то се је могло догодити тек иза год. 1327., када су Дубровчани дозволом млетачке владе добили право ковати сребрне новце (види С. Љубић о дубровачкој ковници у „Раду југосл. академије у Загребу“, књига XVI., стр. 201.); а узевши к тому, да ово није најстарији тип дубровачких новаца, то ћемо се још даље од год. 1327. одмакнути, по чему не можемо дакле за овај тип закључити, да припада Стјепану I. (1290. до 1313.), већ његовом сину Стјепану II. (1322.—1354.). Напокон није ни то доста протумачено, како долази на босански новац тип дубровачки па било и за Стјепана II., а по готово не за Стјепана I.

На другој страни истога новца (Стјепана II. по С. Љубићу) имадемо приказан банов лик, како сједи држећи обје руке на мачу, који му на крилу лежи. Овај се мотив налази на византинским новцима. По Љубићу (таб. III., 7.) на једном неизвјесном бугарском новцу, а код српских владара на новцу Стјепана Драгутина Сријемскога, Уроша II., Владислава II., Уроша III. (у годинама 1272.—1331.) имаде краљ још и жезло у десници, а на новцу Стјепана Душана цара (1346.—1355.) долази цар дапаче без жезла (Љубић, таб. VII., 16.—18.), управо онако као и на босанском новцу.

Према тому би се чинило, да се ови босански новци у другу руку више прислањају на новце Стјепана Душана цара, него ли на новце његових споменутих предшасника.

Додајмо овамо још два комада, којима на једној страни долази Спаситељ, сједећи en face на пријестолу с бисерном осјенком око главе, десницом дијели благослов, а левицом држи књигу (облик византински, који је прешао к Бугарима, Србима, Млецима); а на другој страни истога калуца сједи краљ и држи мач на крилу, тежина 1.40 и 1.25 gr, модул 4.5 и 4.2, те сравнимо исте новце с новцима Стјепана Душана цара, код Љубића, таб. VII., бр. 16., особито бр. 17. са ознаком R—V (код нас бр. 7.) и бр. 18., — то видимо, да се ни ови по облику ни у чему не разликују.

Из овога се може закључити: 1. да је дубровачки калуп с ликом св. Блажа из Дубровника могао добити само Стјепан II., а не Стјепан I.;

2. да се тип са сједећим баном више приближује типовима новца Стјепана Душана цара, него ли типовима његових споменутих предшасника, чему долази у прилог особито споменути наш бр. 7.; 3. из чега обојега слиједи, да то не може бити новац Стјепана I., већ само Стјепана II., којему га и С. Љубић приписује, који је истодобно владао са Стјепаном Душаном царем.

Тому се не би противио ни његов вањски одношај спрема ове двије, дубровачке и српске државе, јер је Стјепан II. живио у добром одношају са Стјепаном Душаном, те с њим сложено радио, када је ударио на хумскога кнеза Бранивоја. Он помири Дубровчане са српским краљем, а кад су се Дубровчани и бан завадили, измири их опет Стјепан Душан, док се Дубровчани нијесу са оба два завадили. Год. 1350. посвади се бан и са Србима ради хумске земље. Бан се и са Млечанина добро пазно.

Други тип новца, што га С. Љубић даје Стјепану I. Котроману, а др. Трухелка запоставља горе описаном, имаде на једној страни обични лик Спаситеља, гдје сједи на пријестолу с бисерном осјенком око главе те десницом благосива, а у левици држи књигу, обичан је код новаца византинских, бугарских, српских, млетачких и босанских. На другу страну долази му владар стојећи en face, гологлав, у десници држи усправно голи мач, а у левици жезло, које се свршује крстићем.

Овај сам облик нашао код новаца византинских владара Исаација I., Исаација II.; хрватско-угарских владара Андрије II. и с неком малом разликом Беле IV.; босанских, по С. Љубићу, Стјепана I. Котромана, Стјепана Твртка I. бана и српског деспота Стјепана Лазаревића (1389.—1427.) с истим аверсом (Исус на пријестолу).

Споменућемо још новац Стјепана Твртка I. босанскога бана с истим обликом у реверсу, попречице тежине 1.60 gr, која је на нашем комаду само 1.43 gr и модул 5.

Кому да тај новац припишемо: Стјепану I. Котроману, како то С. Љубић чини, или Стјепану II. Котроману, како то др. Трухелка чини, или можда и самом Стјепану Твртку као бану?

Ако их припишемо Стјепану I. Котроману, онда нам се по времену предалеко одмичу од облика новаца Стјепана Твртка бана, чијем су новцу и по облику и по тежини врло близу. Што Љубић вели, да на једним новцима (Стјепана I.) види стара човјека, а на другим (Стјепана II.) млада, о тој се разлици по његовим сликама нијесам могао увјерити. Осим тога је овај облик могао бити кован и под крај владања Стјепана II., када је већ остарио, и то онда, кад је био у завади

Списак босанских новаца ¹⁾.

Број	Лице	Заличје	Ковтежи- на у граму	Модел	Како је сачуван
Новци првих банова до 1353.					
1	Бан сједи, упирући обје руке на мач, који му лежи на крилу. Балчак му је у десници. Натпис наоколо: ТѢРѢН ВѢНС (Нема у др. Трухелке.)	Св. Блаж усправ стојећи, десницом благосива, у љевници држи бискупску палицу. Натпис истрошен.	С. 1-17	4	пробушен
2	Као горе. ST PѢ Ω • ВѢН (Сличан др. Трухелка бр. 2.)	SBLѢV ПѢVSIИ	С. 1-21	4	
3					
	Као горе. • СТѢРѢ Ω • ВѢН (Нема у др. Трухелке.)	SBLѢSI VSRѢCS	С. 1-09	4	
4	Као горе. Натпис истрошен.	SBLA SRѢVSI (Др. Трухелка бр. 1.)?	С. 1-08	4	пробушен
5	Као горе. ТѢРѢГ ѢВѢНСИ (Др. Трухелка нема.)	SBLѢSI VSRѢVSIИ	С. 1-07	4	окрњен
6	Као горе. STDI ПѢ • * ВѢН (Љубић 205., III. врста. Др. Трухелка нема.)	Христ сједи на пријестолу. IC — [XC]	С. 1-25	4-2	

¹⁾ У дјелу С. Љубића „Опис југославенских новаца“, Загреб, 1875., ових новаца (1.—5.) више нема.

Др. Биро Трухелка у „Гласнику вем. музеја“, св. VI, год 1894., стр. 394. и даље.

У градски осјечки музеј дошли су ови новци већином трудом и жртвом госп. Ц. Ф. Нубера.

и са Дубровчанима и са Стјепаном Душаном. Једно нам је ипак нејасно: да међу новцима истог облика, тежине и модула имаде велика разлика у радњи. Једни су наике комади израђени врло сурово и просто, а други врло лијепо и јасно. Ово ће се моћи разјаснити, кад се тачно сравни много више комада. Нијесу ли оне прве израдили невјешти почетници, а ове друге вјешти; јесу ли код куће рађени или у туђини (Дубровнику), или би ови лијепо и јасно падали у прве дане бановања Стјепана Твртка I., док није на свој новац ставио потпуно своје име?

Исто тако настаје питање, који новци припадају Стјепану I. Котроману, или, је ли је он уопће ковао новце? Ми држимо, да он није ковао новаца. Понешто нас на то наводи и сам Љубић, који сам признаје нападну једнакост једних и других новаца и не пресјеца тачно границе између Стјепана I. и II. Ни његови вањски одношаји не би били у прилог мнијењу, да је Стјепан I. уопће ковао новац, а и Стјепан II. био је у почетку под скрбништвом.

Други мотиви, који се још налазе на босанским новцима, као шљем са грбом и круном, сама круна на новцу краља Стјепана Твртка I., Стјепана Томаша, Стјепана Томашевића, краљ са жезлом и јабуком Стјепана Остоје, са самим грбом Николе Ујлака Илочеога (на једној страни св. Марија с дјететом на руци), грб а изнад њега рука с голим мачем — мотиви су сувремених хрватско-угарских владара од Карла Роберта све даље, с којима су босански краљеви били у живом непрестаном опћењу, било пријатељском, било непријатељском.

О тачнијем опредјељивању најстаријих босанских новаца, како се већ из овога малог приноса даде разабрати, остаје још доста отворених питања, које ће нумизматичари имати да ријеше, а то ће тек онда бити могуће, када се прије стално ријеше нека питања, која се односе особито на дубровачку и српску нумизматику, од које без сумње зависи и најстарија босанска.

7

Као горе.

STΘRTK ΠΒΑΠ.
B двотисак.

Као бр. 6.

ΙΙ	ΧΙ
R	V
R	X

С. 4·5
1·40

(Љубић III., бр. 7. Др. Трухелка нема.)

II. врет.

8

Бан усправљен, у десници држи
голи мач, у љевници жезло с
крстом; два дуга лука, са сваке
стране птица, гледа у средину.
Натпис истрошен.

Христ сједи на пријестолу, ли-
јево знак ♂, десно птица,
гледа на поље.

(Љубић, стр. 204., врста I. Др. Трухелка нема.)

С. 5 окрњен и
1·75 пробушен

9

Као горе, само нема птица.

BSTΘI T • Λ • •

Као горе, без осталих знакова.

CI

(Љубић нема, др. Трухелка нема.)

С. 4·5
1·70

10

Као горе бр. 8.

STΘ[P]AN BANVS

Као горе.

ΙΙ	ΧΙ
♁, птица л. окренута.	

С. 5·25 окрњен
1·80

(Љубић, стр. 200., бр. 1., таб. XVI., 1. Др. Трухелка нема.)

11

Као горе, лијево птица, гледа у средину, десно птица, гледа у средину, изнад ње звијезда.

Као горе, лијево и десно по три пикње до рамена, лијево и десно кретић, у пољу четири пута по три ситне тачке, са сваке стране птица, које гледају у средину, лијева птица има двотисак.

ESTAEI... < STAEI... >

IC XC

(Нема ни Љубић ни др. Трухелка.)

C. 198

45

врло добро сачуван

Твртко I. као бан, 1354.—1376.

Бан усправљен, у десници држи голи мач, у левици жезло са кретом.

Христ усправљен у мандорли, десницом благосива, у левици држи књигу на преима.

1 TVERTCO BAN BOSNE

IX X

(Љубић, стр. 208., бр. 5. Др. Трухелка нема.)

C. 143

5

Твртко I. као краљ, 1376.—1391.

Кацига с визиром, окруњена криновом круном, која је горе окићена цвијетом од хмеља. Низ кацигу спушта се плашт грба над срцолик штит под њим. На штиту круна више писмена T.

Св. Гргур, с двоструком осјенком око главе, десно у пољу крин. На преима двотисак, с лијева равни лук.

1 • DNS • TVARTCO • X • BOS
Двотисак грба и слово D.

GORI • SIVANVS

(Љубић, стр. 270., бр. 3. Др. Трухелка бр. 7.)

C. 217

65

оштећен

Као горе. Изнад круне двије тачке.

Св. Гргур као горе.

2 DNS • TVARTCO • REX BOSNE • SGREGORIVS • RANIVS

(Љубић, стр. 210., бр. 4. сличан. Др. Трухелка бр. 5 сличан)

C. 194

625

пробушен

3

Као горе. Изнад круне двије звијезде. Унутарњи круг раван.

R T
DNG · TIA R REXB

(Љубић, стр. 210., бр. 9.—11. сличан. Др. Трухелка бр. 9. сличан.)

Св. Гргур као горе. Око свеца као и око натписа круг раван.

GORI SIA ZIA ERVS

С. 1-67

5-5

дванут пробушен

4

Као горе. Изнад круне десно тачка.

R T
· DNSTVARTCO · REX BOSNE
Двотисак у ријечи *Tvartco* и лијева страна круне.

(Љубић, стр. 211., бр. 29. Др. Трухелка нема.)

Св. Гргур као горе.

SGRAGORISIA ZIA ERVS

С. 2-84

6-5

5

Као горе. На круни четири тачке.

DNITRE GBOSNE

(Љубић, стр. 211., бр. 10. Др. Трухелка бр. 12.)

Св. Гргур с једном бисерном осјенком око главе.

S · GRCEGOKI RZIA RE
Слова *segori* двотисак.

С. 1-12

4-5

полугрош

Стјепан Томаш, 1443.—1461.

1

Кацига с визиром, окруњена криновом круном, која је горе окићена цвијетом од хмеља. Низ кацигу спушта се плашт грба над срцолик штит, с обје стране свршује у два трака на траг превинута, који свршују цвијетом. На штиту круна и монограм, састављен од слова Т и S.

* DNSTOMAREX BOSNE

(Љубић, стр. 224., II., бр. 1. сличан. Др. Трухелка 398., 4.)

Св. Гргур међу два лука од тачака.

SA GR

С. 1-20

4

2	<p>Као горе бр. 1. $\begin{matrix} \text{Т} & \text{О} \\ \text{ϠϠ\text{Τ}\text{O}\text{M}\text{A}\text{Z} & \cdot \text{R}\text{E}+\text{B}\text{O}\text{S}\text{I}\text{N}\text{E} \end{matrix}$ Ријеч <i>Bosne</i> двотисак. (Љубић, стр. 225., V., 1. Др. Трухелка нема.)</p>	<p>Св. Гргур, десно у пољу TO. Натпис: $\cdot \text{S} \cdot \text{G}\text{R}\text{E}\text{G}\text{O}\text{R}\text{I}\text{Z}\text{I}\text{N}\text{A}\text{Z}\text{I}\text{A}\text{N}\text{I}\text{S}$</p>	С. 1-75	6
3		<p>Као горе бр. 1. Изнад круне двије тачке. Унутарњи круг раван. $\begin{matrix} \text{Т} & \text{О} & \text{R} \\ \text{ϠϠ\text{Τ}\text{O}\text{M}\text{A}\text{S} & \cdot \text{R}\text{E}\text{X}\text{B}\text{O}\text{N}\text{E}\text{P} & \cdot \text{S}\text{G}\text{R}\text{E}\text{G}\text{O}\text{R}\text{I}\text{N}\text{A}\text{Z}\text{I}\text{A}\text{N}\text{I}\text{S} \end{matrix}$ (Љубић, стр. 225., V., 3., таб. XVII., 9. завој штана други! Др. Трухелка нема.)</p>	С. 1-61	7
4		<p>Као горе, лијево крин. $\text{ϠϠ\text{Τ}\text{O}\text{M}\text{A}\text{H}\text{X}\text{B}\text{O}\text{N}\text{E}\text{I}\text{C}\text{I}$ (Љубић, стр. 226., VI., 8. сличан. Др. Трухелка бр. 1. сличан.)</p>	С. 1-13	2-5
5		<p>Као горе, десно петокрака зви- језда. $\text{ϠϠ\text{Τ}\text{O}\text{M}\text{A}\text{R}\text{I}\text{X}\text{B}\text{O}\text{S}\text{I}\text{N}\text{E}$ (Љубић сличне у врсти VI. Др. Трухелка нема.)</p>	С. 0-78	4-2 пробушен

6

У ужем равном кругу штит, равном цртом косо раздвојен, те уз црту горе и доље цвијетови од крина (горе два, доље три), натпис.

У ужем равном кругу отворена круна, с које десно и лијево пада трак, која се узвија на траг и свршује крстићем. Под круном монограм, састављен од слова Т и S.

★ DRS ★ TOMM

(Једва се што види.)

★ RDX ★ BOSUE

Двотисак.

С. 3-5
0 48
полугрош

(Љубић, стр. 225., IV., 2. сличан. Др. Трухелка нема.)

Стјепан Томаш и Ђорђе Бранковић.

1

У ужем бисерном кругу круна с монограмом, састављеним од слова Т и S, као горе бр. 2.

У ужем бисерном кругу усниње се на лијево лав. Натпис:

★ TOMM RDX BOSUE ★

★ ДЕСПОТЬ ★ ГЮРЪГЪ

Унутарњи и вањски круг од тачака, обадва двотисак.

С. 4
0 82

(Љубић, 226., VII., 1. сличан. Таб. XVII., 11. Др. Трухелка нема.)

Стјепан Томашевић, 1461.—1463.

1

Шиљаст шљем с криновом круном и хмељевим цвијетом као хамајлијом. Низ затиљак плашт грба, под њим срцолик штит с круном.

Св. Гргур држи у лијевој руци бискупску палицу, која је завинута на лијево; десницом благосиља.

R ★
★ STENJAN CRAGL

SGRUGO RIPAPH

С. 4
0-98

(Љубић, стр. 227., врет I. а, 8. иста? Др. Трухелка бр. 4.)

2	<p>Као горе. R ★ * STAKI • DRAGI</p> <p>(Љубић, стр. 227., I. а, бр. 9. Др. Трухелка 1.)</p>	<p>Св. Гргур, бискупска палица завинута на десно. SGREGO RИPAPИ</p>	С. 1·14	4
3	 			
	<p>Као горе. Лијево крин, десно петокрака звијезда. * STAKI DRAGI</p> <p>(Љубић, стр. 228., бр. 10. Др. Трухелка бр. 10.)</p>	<p>Св. Гргур, бискупска палица завинута на лијево. SGREGO RИ • PAPИ</p>	С. 1·08	4
	<p>Насловни краљ Никола Ујлаки Илочки, 1471.—1477.</p>			
1	 			
	<p>Четворасти косо нагнути грб, вањски и унутарњи круг од тачака. * M • NICOLTI • D • O • R • BOBDE</p> <p>(Љубић, стр. 230., 4., таб. XVII., 18. сличан. Спаситељ на лијевом крилу.)</p>	<p>Св. Госпа са сином на десном крилу, сједи на пријестолу без наслона. Унутарњи круг од тачака. NICOL TVSRB</p>	С. 0.50	3·5